

Keinumista kahden maailman välissä

Työläistaustaiset naiset, yliopisto-opiskelu ja muuttuva suhde kotimaailmaan

Mari Käyhkö

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

Abstrakti

Tutkittaessa yliopistoa, yhteiskuntaluokkaa, perhettä ja koulutukseen hakeutumista tai opiskelua, on katse tavallisesti suuntautunut perheestä yliopistoon. Tässä artikkelissa käänän perspektiivin toisinpäin. Analysoin työläistaustaisia, perheensä ja sukunsa ensimmäisiä yliopistossa opiskelevia/opiskelleita naisia ja sitä, kuinka yliopisto-opiskelu asettuu suhteessa siihen maailmaan, josta naiset ovat lähtöisin. Tarkastelen yhteiskuntaluokkaa sosiaalisena ja kulttuurisena, arjessa elettyinä ja arkisissa kohtaamisissa konkretisoituvana kysymyksenä. Tutkimusaineisto on tuotettu pääosin kollektiivisella muistelutyömenetelmällä. Naisten kotimaailmassa yliopisto-opiskelu voidaan hyväksyä periaatteellisella tasolla, mutta arjen tasolla se aiheuttaa erinäistä hankausta: maailmojen eriytymistä, vaivaantuneisuutta, vieraantumista sekä emotionaalista etäntymistä. Kouluttautuminen voidaan kotimaailmassa käsittää myös petturuutena ja vertaisuuden kiistämisenä. Samalla kun avoimien koulutusmahdollisuuksien ajatellaan vapauttavan yksilön sekä purkavan yhteiskunnan sosiaalisia jakoja ja eriarvoisuutta, kouluttautuminen näyttää myös erottavan ja rakentavan sosiaalista etäisyyttä. Yhteiskunnassa yleisesti ottaen hyvänä ja tavoiteltavana pidetty asia, kuten yliopisto-opiskelu, voi eri yhteyksissä saada ristiriitaisiakin merkityksiä ja seurauksia.

ASIASANAT: koulutus, muistelutyömenetelmä, perhe/kotimaailma, sukupuoli, yhteiskuntaluokka, yliopisto-opiskelu.

Johdanto

ONNA: Me ollaan huomenna menossa äitin veljen vaimon, onko se viis-kuuskymppiset [syntymäpäiville]. Miulle sit tänä aamuna kohteliaasti sanottiin [vanhempien taholta], että jos se eno vähän vittuilee tuosta siun koulutuksesta [maisteri], että koeta piijä suu kiinni.

Suomessa yliopistoa, yhteiskuntaluokkaa ja perhettä on tarkasteltu yhdessä lähinnä tutkittaessa koulutukseen hakeutumista ja valikoitumista eli sitä, kuinka kotitausta tai vanhempien koulutus on kouluttautumisessa yhä merkityksellinen tekijä (esim. Nori 2011). Tutkijoiden katse on suuntautunut perheestä yliopistoon, keskittyen

valikoitumiseen ja perheen erilaisiin pääomiin valikoitumisprosessissa. Tässä artikkelissa käänän perspektiivin toisinpäin. Tarkastelen työläis-taustaisia, perheensä ja sukunsa ensimmäisiä yliopistossa opiskelevia tai opiskelleita naisia ja sitä, kuinka yliopisto-opiskelu asettuu suhteessa kotimaailmaan, josta naiset ovat lähtöisin.

Akateemisessa perheessä kasvaneelle nuorelle yliopisto on usein itsestään selvä, odotettu ja toivottu jatke aiemmille valinnoille tai jopa ainoa valittavissa oleva vaihtoehto, eräänlainen siirtymäriitti (Lucey, Melody & Walkerdine 2003, 291). Työläis-taustaisen nuoren kohdalla yliopisto-opiskelu ei ole perheessä välttämättä odotettu tai aina edes haluttu jatke koulutuspolulla, asia joka voitaisiin jakaa vanhempien tai lähipiirin kanssa, kuten yllä olevasta tutkimukseni aineistositaatista käy ilmi. Työläis-taustaisen nuoren kohdalla yliopistokou-lutus voidaan ymmärtää myös toisin tekemisenä, omanlaisenaan ”lähtemisenä”, josta Maeve O’Brien (2003, 265) puhuu ilmauksella ”*moving out*”. Suomessa akateemisesti koulutetun perheen nuoren todennäköisyys osallistua yliopistokoulutukseen on noin kahdeksankertainen verrattuna ei-akatee-misessa perheessä kasvaneeseen nuoreen (Kivi-nen, Hedman & Kaipainen 2007; Nori 2011).

Tämän artikkelin analyysi-idea syntyi tuotta-mastani aineistosta, jossa työläis-taustaiset yliopistossa opiskelevat/opiskelleet naiset (n=13) kertovat kokemuksistaan yliopisto-opiskelusta. Vaikka tutkimuksen ja aineistonkeruun keskiös-sä olivat alun perin opiskelun arki ja erityisesti se, millaisissa tilanteissa luokka konkretisoituu kokemuksellisesti, oli kiinnostavaa huomata, kuinka naiset nostivat keskusteluun yliopiston ulkopuoliset kysymykset ja erityisesti opintojen kuluessa syntyneen tai vahvistuneen hankau-ken suhteessa kotimaailmaan. Kotimaailmalla viitataan siihen työväenluokkaiseen kulttuuriseen ja sosiaaliseen maailmaan, jossa naiset ovat kas-vaneet ja eläneet: työväenluokkaisen maailman

elämänorientaatioon, merkityksiin ja arvostuk-siin sekä tässä maailmassa oleviin ihmisiin eli lapsuudenperheeseen, lähisukuun sekä vanhoi-hin yliopiston ulkopuolisiin ystävyys- ja tutta-vuussuhteisiin. Yhteistä kotimaailman ihmisille on vähäinen koulutus sekä se, että heillä ei ole henkilökohtaista kytköstä yliopistomaailmaan.

Olen tutkimuksessani lähtenyt liikkeelle aineis-tosta, naisten kokemasta ja kertomasta. Artikkelissa keskityn yliopisto-opiskelun sosiaaliisiin seurauksiin, kitkaan ja hankaukseen sosiaali-sissa suhteissa ja arkisessa kanssakäymisessä ko-timaailman ihmisten kanssa. Tämä asia yhdisti tutkimuksen kaikkia naisia eri muodoissa ja eri intensiteeteillä. Tässä artikkelissa kysyn: Miten tutkimi-ni naisten läheiset kotimaailmassa ovat suhtautuneet yliopisto-opiskeluun ja kuinka tämä konkretisoituu arkisissa kohtaamisissa? Kuinka koulutusvalinnoissaan toisin tehneet naiset jou-tuvat neuvottelemaan asemastaan ja olemises-taan? Artikkelissa pohdin, kuinka nämä kysymyk-set peilautuvat erityisesti luokkakysymykseen.

Tarkastelen yhteiskuntaluokkaa arjessa elettyinä, koulutuksessa tutkintojen kautta rakentuvana ja arkisissa kohtaamisissa konkretisoituvana kysy-myksenä. Piirrän ääriviivoja ilmiölle, joka tulee kokemuksellisesti näkyväksi vain niille, joille yliopisto ei ole ”luontainen” jatke koulutuspolulla ja jotka opintojen vuoksi elävät kahdessa erilaisiin arvostuksen toimivassa kulttuurisessa ja sosiaali-sessa maailmassa (ks. esim. Käyhkö 2014a; 2014b). Tutkimuksen aineisto on tuotettu pääosin Frigga Haugin työryhmineen (1987) kehrittelemällä kollektiivisella muistelutyömenetelmällä. Tutkimuk-seni kolmestatoista naisesta kolme on syntynyt 1960-luvulla, viisi 1970-luvulla ja viisi 1980-luvulla.

Työläis-taustaisten yksilöiden yliopisto-opiskelu ja niin sanottu ”luokkaretki” nimenomaan ko-kemustasolla on kysymys, joka on pohdittanut lähinnä työläis-taustaisia feministi- ja luokkatut-

kijanaisia. He ovat tutkineet joko itseään tai kaltaisiaan: akateemisia yliopistossa työskenteleviä naisia (esim. Mahony & Zmroczek 1997; Tokarczyk & Fay 1993) tai työläistaustaisia opiskelijanaisia (esim. Reay 2001; Reay 1998). Tutkimuksia, joissa olisi keskitytty vastaavalla tavalla työläistaustaisiin opiskelijamiehiin, en ole löytänyt. Työläistaustaisista yliopistossa työskentelevistä (professori) miehistä löytyy joitakin (oma)elämäkerrallisiin teksteihin pohjautuvia kirjoituksia. Kirjoitukset sisältävät miesten pohdintoja luokkasiirtymästä ja hankaluuksista sopeutua yliopistomaailmaan (esim. Ryan & Sacrey 1996; Suoranta 2008; Vuorikoski 2011). Etenkin miehiä koskeissa teksteissä luokkakokemuksia on tarkasteltu lähinnä yliopistokontekstissa. Analyysini keskeisintä kysymystä – kotimaailmaa, arkisia kohtaamisia sekä opiskelun sosiaalisia seurauksia – tutkimuksissa on lähinnä sivuttu ohimennen, jos ollenkaan.

Yliopisto-opiskelu – kutsumaton vieras?

Yksilöt asettuvat syntymästään saakka erilaisiin sosiaalisiin asemiin ja elämänpiireihin, joissa on erilaiset luokkaistuneet elämänorientaatiot, arvostukset kuin myös erilaiset resurssit ja mahdollisuudet oman elämän rakentamiseen (esim. Sayer 2005, 212; Skeggs 1997). Kasvaminen tietyn kulttuurin tai yhteisön, kuten työväenluokkaisen kulttuurin jäseneksi, on ennen kaikkea kyseisen kulttuurin merkityskarttojen, arvostusten ja maailmassa olemisen tapojen oppimista. Kulttuuri on merkitysjärjestelmä, jonka sisällä elävä ihminen oppii kulttuurille ominaisen tavan jäsentää todellisuutta (Ollila 2001, 84–85), toimia ja tehdä valintoja. Yksilöille on erilaisissa kasvuympäristöissä tarjolla erilaisia kulttuurisia käsikirjoituksia ja odotushorisontteja (Korhonen 2003, 3–4), käsitteitä siitä, kuinka elämää tulisi elää ja rakentaa.

Nuoren kouluttautuminen on yksi kysymyksistä, joissa perhe ja luokka ovat läsnä säätelemässä

yksilön valintoja. Elämänhistoriallisesti katsoen sillä kulttuurisella kontekstilla, jossa yksilöt elävät, on merkitystä koulutuspreferenssien muotoutumisessa ja koulutusreittien valinnassa (esim. Gordon & Lahelma 2002; Järvinen 1999; Tolonen 2005; Vanntaja 2002). Tilastotasolla katsottuna koulutus yhä pitkälti periytyy (esim. Naumanen & Silvennoinen 2010). Kuitenkin siitä huolimatta, että perheellä on keskeinen rooli sosiaalisen järjestyksen ylläpitämisessä ja rakenteiden uusintamisessa (Bourdieu 1998, 123–125), ihmiset tulkitsevat taustakulttuuriaan eri tavoin ja laativat omalla elämänhistoriallaan oman toimintahorisonttinsa, jonka rajoissa he tekevät valintojaan (Järvinen 1999, 196). Tämän tutkimuksen naiset ovat rikkoneet perheensä ja sukunsa kulttuurista kouluttautumismallia hyödyntämällä avoimna olevia koulutusmahdollisuuksia (tarkemmin Käyhkö 2011). Samalla he ovat tehneet elämänpolullisen irtioton työväenluokkaisesta elämänkulun mallista.

Keskiluokkaiselle perheelle akateeminen koulutus on keino uusintaa oma asema yhteiskunnassa ja velvoittaa myös lapset siihen (Walkerdine, Lucey & Melody 2001, 24). Työläisperheen nuorelle akateeminen koulutus sitä vastoin ei ole itsestäänselvyys eikä kotimaailmassa välttämättä ensisijainen tavoite. Vaikka vanhemmat toivoisivatkin lapselleen itseä korkeampaa koulutusta ja sen myötä niin sanottua ”helpompaa elämää” (ks. Käyhkö 2011), kouluttautumisella voi olla odottamattomia seurauksia, sillä työläisnuoren kohdalla yliopisto-opiskelussa on kyse muustakin kuin vain koulutuksellisesta siirtymästä.

Yliopisto on lähtökohtaisesti korkeasti koulutettujen ja ylempään keskiluokan toiminta-areena (esim. Ojala 2010, 290), jonka edustama kulttuuri on muodostunut eliittiryhmien kulttuurista (Nori 2011, 37). Akateemisesti koulutetun perheen nuorelle yliopisto edustaa kulttuurista ja sosiaalista jatkuvuutta. Työläisnuorelle yliopistotutkiminto on

väylä sosiaaliseen liikkuvuuteen¹, mutta samalla se usein tarkoittaa elämänorientaatioiden rakentumista eri suuntiin suhteessa kotimaailmaan. Työläisnuoren yliopisto-opiskelu voidaan ajatella kulttuurisena siirtymänä: ”lähtemisenä” tai irrottautumisena siitä kulttuurisesta ympäristöstä, jossa on kasvettu ja eletty, sillä näissä kahdessa eri maailmassa pätevät erilaiset arvostukset, merkitykset ja käytännöt. Työläisnuoren kouluttautuminen voidaan nähdä kulttuurisen siirtymän rinnalla myös sosiaalisena paikoiltaan pois siirtymisenä (Reay 1998, 11), jossa myös kotimaailman tutut suhdeasetelmat voivat muuttua. Vaikka kouluttautuva yksilö ei pyrkisi tietoisesti erontekoihin, yliopistokoulutus on yksi sosiaalisen statuksen osoitin (Ojala 2010, 321) ja kouluinstituutio yksilöitä lajitteleva erontekojen systeemi, jossa tuotetut tutkinnot ovat myös luokan merkitsijöitä.

Edellä mainittujen siirtymien sekä näihin liittyvien potentiaalisten yksilön ja suhteiden muutosten lisäksi nuoren yliopisto-opiskeluun liittyy usein fyysinen siirtymä kotiseudulta kauemmaksi (Wiborg 2001, 25). Kaikkineen yliopistokoulutus voi työläisperheessä ja kotimaailmassa laajemmin olla eräänlainen kutsumaton vieras (ks. Jallinoja 2009; Ketokivi 2009), jolla on hyvistä tarkoituseristä huolimatta mahdollisuus häiritä, uhata ja sotkea (perhe)yhteisyyttä sekä lähisuhteita, muuttaa suhdeasetelmia sekä tehdä lapsesta/ystävästä/läheisestä vieraan (Wiborg 2001, 25). Yliopisto-opiskelu voi niin sanotusti ”tulla väliin” (Kuhn 2002, 115). Kutsumattomia vieraita voi perheessä olla monenlaisia, esimerkiksi lap-

sen ”vääränlainen” seksuaalisuus/seksuaalinen identiteetti tai nuoren irrottautuminen perhettä yhdistävästä uskonnollisesta yhteisöstä (ks. Jallinoja 2009; Ketokivi 2009).

Yhteiskuntaluokka mielletään helposti jonakin jähmeänä, välittömästä eletystä arjesta irrallisenä abstraktina rakenteena tai asemoijana. Tämä perinteinen tapa ajatella ja puhua luokasta kätkee sen monia ulottuvuuksia. Tässä artikkelissa lähestytyn luokkaa sosiaalisena ja kulttuurisena mutta myös elettyinä kysymyksenä: kuinka luokkaa eletään sosiaalisissa suhteissa arjen kohtaamisten tasolla. Lois McNay on todennut, että sosiaaliset rakenteet konkretisoituvat juuri eletyn elämän sosiaalisissa suhteissa (McNay 2004, 175). Luokkasuhteet eivät ole vain taloudellisia suhteita vaan myös kulttuurisia erontekoja ja arvottamista sekä herkästi haavoittavia kysymyksiä ylemmydestä/alemmuudesta, paremmuudesta/huonommuudesta ja kunniallisuudesta/häpeästä (Lawler 1999, 5). Tavoitteeni on tehdä näkyväksi luokan hiljaista, ääneenlausumatonta puolta jäsentämällä naisten muistoja ja kokemuksia luokkaymmärryksen läpi. Kaikupohjanani toimii feministinen, kulttuurintutkimuksellinen, osin psykososiaalinen luokkatutkimus, jossa luokka mielletään yhtä aikaa niin rakenteellisena kuin yksilöllistettyinä, intiiminä, koko elämänkentän ja jokapäiväiset sosiaaliset prosessit läpäisevänä kysymyksenä (esim. Hey 2003, 321–322; Reay 2005, 912–913; Skeggs 1997; 2014).

Kollektiivinen muistelutyömenetelmä

Feministisesti orientoituneet tutkijat (esim. Lovell 2004; McNay 2004; Steedman 1987) ovat kritisoineet luokan maskuliinista valtavirtateoretisointia siitä, että siinä sivuutetaan sukupuoli, eletty ja koettu luokka sekä samalla muistot ja tunteet relevantteina tiedon lajeina. Soveltamani muistelutyömenetelmä on esimerkki feministisistä vaihtoehtoista tutkimuskäytännöistä, joilla

1 En halua puhua sosiaalisesta noususta, sillä käsitteen sisään on rakentunut hierarkkinen oletus siitä, että ainoastaan niin sanottu ylöspäin suuntautuva liikkuvuus on toivottavaa, merkki positiivisesta kehityskulusta. Puheessa noususta ja laskusta erilaiset ammatit, kulttuuriset käytännöt ja elämäntavat asetetaan hierarkkiseen järjestykseen niin, että työväenluokkaisiksi määritetyt asiat/ominaisuudet patologisoidaan puutteeksi tai vääränlaisuudeksi. (ks. Vanttaja 2003, 138; Vanttaja & Järvinen 1998, 353.)

kyseenalaistetaan perinteisiä käsityksiä tiedosta, tietämisen tavoista ja siitä, keiden tieto on "oikeaa" tietoa. Muistelumetodissa lähdetään liikkeelle eletystä elämästä. Metodissa mieleen kerrostuneet muistot, arkiset kokemukset sekä tunteet nähdään itsessään arvokkaana tietona, sillä ne muotoilevat sisäistä maailmaamme (Kuhn 2002, 159; 161). Vaikka metodissa lähdetään liikkeelle yksilöistä ja arjesta, muistojen ja kokemuksen ajatellaan heijastavan yleisemmin tutkittavia kysymyksiä sekä eriarvoistavia sosiaalisia rakenteita, kuten sukupuolta ja luokkaa.

Metodia on sovellettu monella tavalla (esim. Davies & Gannon 2006, Kokko 2007, Koski & Tedre 2003). Yhteistä kaikille sovelluksille ovat aineiston kollektiivinen tuottaminen ryhmässä sekä niin kutsuttu kanssatutkijuus, jossa tutkimukseen osallistuvat toimivat tutkijan rinnalla aktiivisina subjekteina. Toisin kuin Frigga Haugin (1987) tutkimusprojektissa, kokoamassani ryhmässä keskityttiin kirjoitettujen muistojen sijaan ryhmässä *kerrottuihin* muistoihin. Kokoamani ryhmä koostui 10 naisesta. Muistelu tapahtui käytännössä niin, että jokaiselle ryhmän jäsenelle oli varattu oma muistelukerta, jonka aluksi hän sai kertoa vapaasti omia merkitykselliseksi katsomiaan muistoja, ilman keskeytyksiä. Kun muistelijä oli kertonut omat muistonsa, keskustelimme yhdessä muistoista ja tuntemuksista, joita muistelu oli herättänyt ryhmän muissa jäsenissä. Naiset toimivat eräänlaisina toistensa "peileinä". Myös omat muistoni ovat osa aineistoa, sillä menetelmälle on erityistä myös tutkijan toimiminen yhtenä muistelijasta, "meistä".

Muistelu oli "aloiusmuistelijan" osalta aina etukäteen tarkkaan valmisteltua. Raamina muistellulle toimi naisille tutustumis- ja ohjeistustapaamisessa (ennen ensimmäistä muistelukertaa) avaamani väljä luokkaan ja sukupuoleen, yliopisto-opiskeluun sekä muistoihin ja kokemuksiin liittyvä tutkimusidea. Koska kyse on Suomessa

niukasti tutkitusta kysymyksestä, en halunnut ohjata tai rajata liikaa keskusteltavia teemoja, vaan antaa naisten itse kertoa, millaisiin kysymyksiin he paikantavat arkiset luokkakokemuksensa. Tavoitteeni oli tuottaa laaja aineisto ilman tarkkoja ja samalla kerrontaa rajaavia tutkimuskysymyksiä.

Ryhmässä muistelu on prosessointia, jossa elettyä elämää tehdään ymmärrettäväksi sekä itselle että ryhmäläisille. Sekä tapahtuneita tilanteita muistetaan että muistoja tulkitaan tästä hetkestä käsin. Ryhmässä mukana olevien henkilökohtaiset ja kollektiiviset muistot kietoutuvat toisiinsa sen ansiosta, että heillä on jotain jaettua, vaikkakaan ei välttämättä yhtenäisellä tavalla koettua. Menetelmän eräs vahvuus on, että sen avulla voi saada esille latentteja muistoja. Kun kuuntelee toisten muistoja, mieleen voi nousta asioita, jotka eivät ole aktiivisessa muistissa ja joita ei muistaisi esimerkiksi haastattelutilanteessa. Keskeisintä muistoissa ja kokemuksissa ei ole se, muistetaanko ne tarkalleen oikein, vaan se, että ne ylipäänsä muistetaan, koska niissä on jotain merkityksellistä (Crawford ym. 1992, 38; Haug 1987, 50). Kokoonnuiimme yhteensä 12 kertaa. Ryhmässä tapahtuneen muistelun lisäksi tein kolme elämäkerrallista teemahaastattelua. Haastatellut naiset eivät päässeet tai halunneet mukaan ryhmään, mutta halusivat kertoa muistoistaan. Nauhoitettua, litteroitua aineistoa on kaikkineen 35 tuntia.

Hain tutkimukseen työläistaustaisia yliopistossa opiskelevia tai opiskelleita naisia. Haku tapahtui ainejärjestöjen sähköpostilistoille laittamieni viestien sekä lumipallomenetelmän avulla. Olenaisinta taustan määrittelyssä oli naisten oma kokemus, itsensä identifioiminen työläistaustaiseksi. Naisten vanhemmissa on perinteisissä työläisasemissa olevia mutta myös pienviljelijöitä ja joitain itseoppineita, lähinnä itsensä työllistäviä pienyrittäjiä. Vanhempia yhdistävät ruumiillinen

työ² ja vähäinen koulutus. Yhdelläkään heistä ei ole ylioppilas- tai yliopistotutkintoa. Useimmat ovat suorittaneet joko kansakoulun tai sen lisäksi jonkin lyhyen ammatillisen koulutuksen tai kurssin. Tutkimukseen hakeutui, pitkälti käyttämieni tutkittavien hakumenetelmien vuoksi, erityisesti yhteiskunta- ja kasvatustieteiden tiedekuntien eri koulutusaloilla opiskelevia tai opiskelleita naisia, vaikka joukossa on myös muiden tiedekuntien opiskelijoita. Osa valmistuneista teki jatko-opintoja, ja kaksi oli jo väitellyt.

Vaikka menetelmälle sen alkuperäisessä muodossaan on tyypillistä, että myös tutkittavat osallistuvat analyysin tekemiseen ja muistojen teoretisointiin (Crawford 1992, 43–52; Haug 1987), olen tässä tutkimuksessa yksin vastuussa analyysistä ja tulkinnoista. Olen tosin antanut artikkelin käsikirjoituksen naisille kommentoitavaksi. Muistelutyytymenelmälle ominaisesti olen lähtenyt rakentamaan analyysia luokkakokemuksista. Analyysitavan olen nimennyt teoreettisesti informoiduksi aineistopainotteiseksi teemoitteluksi. Koska minulla ei ollut aineistoa tuotettaessa tarkkoja tutkimuskysymyksiä, analyysin ensimmäinen vaihe oli koko aineiston alustava teemoittelu. Alustavan teemoittelun myötä hahmottelin itselleni kokonaiskuvaa siitä, mistä naiset ylipäänsä puhuivat ja mihin he paikansivat luokkakysymyksen. Teemoittelun pohjalta hahmottelin temaattisia kokonaisuuksia, eräänlaisia artikkeliaihioita, joista olen aihio kerrallaan edennyt artikkelikohtaisen kysymyksen kirkastamiseen, aineiston uudelleen lukemiseen, tarkempaan analyysiin sekä käsittekehityksen rakentamiseen. Aineistositaattien nimet ovat pseudonyymejä.

2 Äidit ovat työskennelleet esimerkiksi salaatintekijänä, siivoojana, maatalouslomittajana ja puhelunvälittäjänä. Isät taas ovat toimineet esimerkiksi autokorjaajana, varaosamyynjänä, parkettiasentajana, särmääjänä ja koneasentajana.

Hiljaista hyväksyntää ja maailmojen erkanemista

Tutkimuksen naisilla ei ole taustalla perheen ja suvun akateemisia perinteitä eikä kosketuspintaa keski(ylä)luokkaiseen yliopistomaailmaan. Yliopisto on kuitenkin ollut naisille elämässä uusi alku, joka vapautti ja irrotti menneestä, kuten koetusta kodin ja kotipaikkakunnan ahtaudesta. Yliopistossa he ovat kokeneet saaneensa henkistä liikkumatilaa sekä luvan olla kiinnostuneita itselle merkityksellisistä asioista, kuten lukemisesta ja opiskelusta, joita kotimaailmassa ei aina ole ymmärretty. Naiset ovat opiskelullaan tehneet irtioton kotimaailmastaan, mutta silti he pääsääntöisesti haluavat pitää molemmat itselleen eri tavoin arvokkaat maailmat. Arjessa näiden erilaisin arvostuksin toimivien maailmojen yhdistäminen ei kuitenkaan ole täysin kitkatonta.

Enemmistö naisista kokee, että läheisimmät ihmiset (kuten vanhemmat) suhtautuvat opiskeluun vähäeleisen hyväksyvästi, jotkut jopa hiljaisen ylpeästi. Leena: ”Mä luulen, et ne on ylpeitä siitä, mut ne ei siitä puhu. Et se ois jotain kehumista.” Hiljaisesta hyväksynnästä huolimatta yhteinen jaettava on opiskelun sekä eriytyvien intressien ja elämänorientaatioiden takia kaventunut. Yliopisto on kotimaailmassa monin tavoin vieras asia siitä eriävine arvostuksineen ja käytäntöineen. Näiden kahden maailman välillä ei ole luontevaa jatkuvuutta. Sosiaalipsykologi Katriina Järvisen toteamus: ”akateemisuus löi kiilan minun ja lapsuuden perheeni välille” (Järvinen & Kolbe 2007, 18) kuvaa myös hyvin tämän tutkimuksen naisten tuntemuksia. Kouluttautuminen pyritään pitämään arkisessa kanssakäymisessä taka-alalla. Vaikka arkea yritetään elää yhdessä kuin ennenkin, ikään kuin mikään ei olisi muuttunut, maailmojen eriytyminen konkretisoituu hiljaisuutena opiskeluasioiden ympärillä sekä yliopistomaailman sivuuttamisena arkisessa kanssakäymisessä (myös Wiborg 2001, 30). Läheisten on vaikea ottaa osaa maailmaan, jota

he eivät tunne ja johon ei ole henkilökohtaista tarttumapintaa.

PÄIVI: Se [yliopisto] on [vanhemmille] niin vieras maailma lukionkin jälkeen. Lukion ne pysty just ja just käsittämään, et mitä siellä tapahtuu. Mut täällä, ni sit no, et mistäs keskustellaan. Et, no on sulla niitä kursseja ollu siellä [naurua].

LEENA: Mä oon ainakin sen huomannu, et jos jostain vaikka selittää, ni sit mejän äiti saattaa olla että: 'ai jaa, no kiva'. Ja se, et se on aina kyselly esimerkiksi mun koulunkäynnistä [aiemmin], mut sit ku mä pääsin yliopistoon, ni ei mitään. Et se loppu täysin. Varmaan, et ei osannu enää kysyä mitään.

Opiskeluasioiden sulkeminen ulos keskustelusta ei ole naisille uusi kokemus, vaan asia, joka on kertautunut koulusysteemissä etenemisen myötä (tarkemmin Käyhkö 2011; 2014a; myös Kuhn 2002, 115). Naiset kyllä tunnistavat, kuinka erityisesti vanhemmat ovat pääsääntöisesti pyrkineet kaikesta huolimatta pitämään heidät lähellä ja säilyttämään yhteyden huolehtien ja tukien opiskelun arkea toisin keinoin, esimerkiksi tuomalla ruokakassin tai hoitamalla koiraa tai lapsia. Sama hiljaisuus ja itselle merkityksellisten (opiskelu) asioiden ohittaminen, vieraan eristäminen pois keskusteluista, lävistävät myös tapaamisia sukulaisten ja yliopiston ulkopuolisten, ”vanhojen” ystävien kanssa.

MARJA: Olen tilanteissa, joissa sana yliopisto tai ylipäättänsä minun työhön [työskentelee tutkijana] liittyvät asiat vaetaan. Hiljaisuus on aivan uskomatonta. [...] Ei enää kohta huvita mennä [suku] juhliin, kun aina saa olla siellä yksin ja hiljaa, jos et sit mee tiskaamaan.

Naisten opiskelu on arkisissa kohtaamisissa, niin naisten kuin miesten kanssa, eräänlainen hiljaisen äänetön mutta alati läsnä oleva kysymys. Naiset kokevat, että kyse ei ole ainoastaan maail-

mojen eriytyemisestä vaan myös siitä, että opintojen myötä naisia on alettu katsoa toisin. Heidän seurassaan ollaan varuillaan, vaivaannutaan tai osoitetaan esimerkiksi kunnioituksensekaista pelkoa, ikään kuin naiset olisivat yhtäkkiä muuttuneet joksikin toiseksi – vieraksi (myös Wiborg 2001, 25). Heidän tekemisensä ja olemisensa suhteutetaan yliopistossa opiskeluun, vaikka niissä olisi kyse jostakin muusta.

IIRIS: Mutta muistan sen, että kun menin ensimmäisellä lomalla [opiskelut aloitettuaan] käymään kotipaikkakunnalla ja kävin sukulaisten luona, niin ihan tämmösiä kommentteja, että kun täti tarjos ruokaa ja mie en kuorinu niitä perunoita, kun olin just oppinu, että perunat kuorineen on terveellisempiä, ni se sano, että: 'Siitä on tullu niin hieno, ettei se enää kuori perunoitakaan'. [naurua]

LAURA: Osa [ystävistä] on jääny pois, ei oo enää mitään yhteistä näitten työväenluokkasten ystävien kanssa. Että ne ei tiijä miten niinku kohdata minut, miten miun kanssa ollaan. Että mie oon luonu nahkani ja mie en oo enää se sama, niin ne käsittää.

Kouluttautuminen sosiaalisine sivuvaikutuksineen voi kotimaailmassa tuottaa pettymystä sekä pelkoa läheisen menettämisestä, siitä että kouluttautuva yksilö ei enää kuvainnollisesti puhu samaa kieltä eikä usko samoihin asioihin (hooks 2000, 143). Koulutus ja sen myötä erilaistuvat elämänorientaatiot eriytyvine arkineen, tavoitteineen ja unelmineen myös potentiaalisesti vieraannuttavat, etäännyttävät ja huuhtovat ihmisiä tahattomasti erilleen (myös Holdsworth 2006, 510; Wiborg 2001, 29–30). Yhteinen jaettava kapenee ja arkiset kuulumiset on vaihdettu nopeasti. Näin naisille on käynyt erityisesti sisarus- ja ystävyys-suhteissa. Päivi: ”Meijän elämät [siskon kanssa, leipuri-kondiittori-elintarviketyöntekijä] tuntuu olevan hirmu kaukana toisistaan. Että hän ei ymmärrä mitä mulla on meneillään ja mä en taas

välttämättä jaksaa niitä juttuja mitä hällä on meillä.” Pelkkä jaettu yhteinen historia ei enää yksin kannaa. Naisista on kouluttautumisen myötä tullut osin eräänlaisia ”meidän” (työväenluokkaisen kotimaailman) joukossa olevia ”niitä”, jotka ovat kouluttautumalla tahattomasti rikkoneet yhteisyyttä mutta joihin kuitenkin halutaan säilyttää yhteys. Yliopisto-opiskelu voi olla työläisnuorelle sosiaalinen riski.

Tunnetyöhön itsensä velvoittaneet

Estääkseen liiallisen etäännyksen naiset ovat oppineet säätelemään maailmojen ristivetoa tekemällä naisille ominaisesti vastuurationaalista tunnetyötä (Hochschild 2003; ks. myös Ojala 2010, 329). Naiset ovat oppineet olemaan jatkuvasti varuillaan, aistimaan ennalta potentiaalisesti kiusallisia tilanteita, joissa eriytyneet maailmat eivät kommunikoi keskenään sekä säätelemään hienovaraisesti olemistaan ja puheitaan tilanteen mukaan harmonian hakemiseksi. Tunnetyötä motivoi halu suojella toisten kasvoja, olla pahoittamatta toisten mieltä sekä pyrkiä häivyttämään koulutuksen tuottama hierarkia, jota tilanteisiin luetaan puolin ja toisin. Koulutuksen myötä sosiaalisesti ”ylemmäksi” määrittyvät naiset kokevat tunnetyön tekemisen velvollisuudekseen myös sen vuoksi, että he kokevat tulevansa helposti väärinymmärretyiksi. Tunnetyön tekeminen ja vuorovaikutuksen säätely ovat ilmiöitä, joita ihmiset yleisesti ottaen harjoittavat omassa arjessaan eri yhteyksissä ja muodoissa. Tässä erityistä on, että tunnetyöskentelyn taustatekijät ja esille nostetut tilanteet kytkeytyvät nimenomaan naisten yliopisto-opiskeluun.

Naiset ovat ensinnäkin oppineet varomaan puheitaan ja sulkemaan keskusteluista pois itselle merkityksellisen (opiskelu)maailman (myös Kuhn 2002, 205; Ojala 2010, 310). He kokevat, että heillä ei ole lupaa puhua omista opiskeluasioista, koska toisilla ei ole kiinnostusta tai ymmärrystä niihin.

Johanna: ”Ne kaverit ketkä ei millään tavalla liity yliopistoon, ni ei niitä kiinnosta et minkälaista on opiskella yliopistossa tai minkälaista on olla töissä yliopistossa. Ei niitä vois vähempää kiinnostaa [naurahtaen].” Opiskeluasioista puhutaan lähinnä vain, jos joku aloittaa keskustelun ja antaa näin luvan puheille. Kukaan ei ole kieltänyt puhetta, mutta kokemuksen perusteella naiset tietävät, että yliopistosta puhuminen on tulkittu ”ollakseen olemisena”, viisasteluna ja tietoisena itsensä nostamisena muiden yläpuolelle.

LEENA: Mun kaveri opiskelee ammattikoulussa ja nyt keskusteltiin vaan ihan kaikkee, ja sit mä kysyin hänen opiskeluistaan ja sit hän kysy mun. Mä huomasin jotenkin siitä tuli se älytön muuri. Mä aloin selittämään, että mulla on tätä ja että mä tässä teen kandin työtä ja semmosta. Jotenkin tuli, että nyt oot hiljaa, et vaihdat puheenaihetta, et puhu enää, ettei sille tuu jotenkin semmonen kurja olo siitä. Et mieluummin on puhumatta tavallaan siitä [opiskelusta] niille kavereille, jotka ei oo täällä [yliopistolla]. [...]. Mulla on semmonen olo jotenkin, ehkä sekin on kotoonta, ettei vaan nyt kehu. Ettei vaan leuhki tästä.

JOHANNA: Viime kesänä oli pari serkkuu, joita en oo nähny. [...] Tämä serkku, ni se valitteli kättä. Mie sitten kysyin, että no mistäs se on tullu. Eikun kysyin, että kirjotatko sie paljon, kun mullakin tuli väitöskirjaa tehessä tuo. Ni sano, ettei ei hän kirjota, että se on tullu kun se on tehtaassa töissä. Kauheeta kun mie nolostuin siitä. Et jos mie oisin alkanu puhumaan, että mullekin tuli kun tein niin paljon sitä kirjotustyötä. Että koin, että se ois voinu olla semmonen, että tuo on nyt tuossa olevinaan parempi.

Naiset myös piilottelevat, kenties osin naistapaisesti, omaa tietämystään, osaamistaan sekä opintojen myötä rakentunutta uudenlaista tapaa katsoa maailmaa. Hiljaa olemisella vältellään ennalta ajattelutapojen yhteentörmäyksiä ja tahat-

tomia provosoiteja. Naiset myös arvelevat, että kohtaamisissa konkretisoituvassa hiljaisuudessa ei ole kysymys aina vain eri todellisuuksista vaan myös siitä, että naisista on tullut (myös tiedollisia) uhkia. He kokevat, että muut eivät heidän läsnä ollessaan tiedä mitä puhua tai eivät uskalla puhua. Teija: ”Et sitten luullaan jo että eihän tuon kanssa voi puhua mitään, kun se tietää kaiken. Sen aistii ja sen näkee.” Toisaalta naiset myös hiljentävät itse itseään välttääkseen muiden vaihtamisen tiedollaan, ellei heiltä erikseen asioita kysytä. He ymmärtävät alkaneensa nähdä opintojen myötä asioita laajemmissa raameissa. Samalla he kuitenkin kokevat, että he eivät voi alkaa luennoida vanhemmilleen tai että heillä olisi lupa oikoa läheisten usein hiukan mustavalkoisiksi koettuja ajatuskuvioita (myös Wiborg 2001, 29).

MINNA: Itse ei myöskään huomaa sitä, miten paljon kaikkee itse asiassa tietääkään. Alkaa olettaa, että kaikki muutki tietää, eikä ne tiijäkkään sitä.

TEIJA: Ja sit tulee se hiljaisuus vastaan, ja hämmentyy, kun ei välttämättä aina tiijä, että mistä se johtuu. Johtuuk se siitä, et se ihminen ei oo tippaakaan kiinnostunu [siitä mistä puhun] vai johtuuk se siitä, että se ei tiedä siitä aiheesta vai johtuuk se siitä, että se haluaa kieltää sinun akateemisuuden, vai. Just se, että kun aukaset suus, ni tuntuu vähän että väärässä paikassa.

Naiset myös vaihtavat puhetapaansa kontekstiin sopivaksi (Baxter & Britton 2001, 93–94; hooks 2000, 145–146; Reay 1998, 14). Kotimaailmassa ”sanoilla pelaaminen” ja asioiden pyörittely jätetään vähemmälle. Lisäksi yliopistossa puhuttu yleiskieli muuntuu kotimaailmassa monesti murteeksi, niin tietoisesti kuin tahattomastikin. Tällä pyritään ylläpitämään yhteisyyttä sekä tasa-painottamaan koulutuksen myötä epäsymmetriseksi muotoutunutta vuorovaikutustilannetta (ks. Peräkylä 1999, 42–43).

ANNI: Mie vaihan aina puhetyyliäkin näitten sukulaisten kanssa. Ja edelleenkin teen sen, että mie alan puhua sitä murretta, mikä on sillä alueella tavallista, ja yritän kaikin tavoin osoittaa että mie olen yks heistä.

ALINA: Mulla on sellanen kokemus, että ei saa liikaa ruveta silleen, puhuu liian hienolla kielellä ja liian montaa käsitettä, koska sitten saattaa leimautua teoriaviisaaks, kirjaviisaaks, joka ei tiedä käytännön asioista yhtään mitään. Et kyl mää tietysti pyrin jos hoksaan, et millä tavalla tämän asian vaikka voi esittää.

Keskusteluissa kotimaailman ihmisten kanssa keskitytään ensisijaisesti läheisten asioihin sekä asioihin, jotka yhdistävät, joista on jaettu kokemuksia ja joista molemmat osapuolet pystyvät turvallisesti puhumaan. Tämä tarkoittaa myös sitä, että kotimaailman keskusteluissa ei ole useinkaan vastavuoroisuutta. Kun itseään ja omaa olemistaan joutuu kohtaamisissa pidättelemään, voi suhde lopulta muuttua kuluttavaksi. Minna: ”Nii jotenkin tuntuu, et ei saa siitä yliopistosta puhua ja siitä ei sitten puhuta, niin tuntuu että ei saa myöskään olla oma ittensä tai tulee sellanen tunne, että en saa ite olla tässä täysillä mukana siinä kaverisuhteessa.” Kotimaailmassa naiset eivät ole hiljaa ainoastaan opiskelun arkeen liittyvistä asioista vaan paljolti myös omista opiskeluun liittyvistä saavutuksista ja ilon aiheista. Muutoinkin omat intressit ja tavoitteet elämässä tulee kotimaailmassa ensisijaisesti häivyttää, koska niistä ja niiden mielekkyydestä ei ole useinkaan yhteistä ymmärrystä. Opiskeluun ja elämään muuten liittyvien onnistumisten sekä harmien jakamisessa keskeisessä roolissa ovat yliopisto-opiskelun myötä saadut uudet (usein työläistaustaiset) ystävät (ks. Käyhkö 2014b, 174–175).

Akateemisen perheen yliopistossa opiskeleva nuori voi yhtä lailla vieraantua ja joutua tekemään tunnetyötä esimerkiksi ammatilliseen koulutuk-

seen hakeutuneiden toveriensa kanssa. Erityistä työläistaustaisilla yliopistossa opiskelevilla nuorilla on kuitenkin se, että tunnettyö sekä yhteyden menettämisen pelko lävistää koko kotimaailmaa, ei vain kaveruussuhteita. Tunnettyöllä ja itsensä pienentämisen naiset pyrkivät välttelemään yhteyden menettämistä kotimaailmaan sekä hylätyksi tulemistä. Naisilla on tarve todistaa, etteivät he ole muuttuneet – ainakaan liikaa, niin että eivät enää osaisi samaistua kotimaailmaan ja sen arkeen. Alina: ”Et ne kummatkin maailmat tietyllä tavalla on minussa”. Bell hooksin sanoin (2000, 145) naiset haluavat näyttää läheisilleen, että he voivat astua toiseen, vieraaseen maailmaan ja toimia tässä maailmassa muuttumatta kuitenkaan yhtäkkiä yhdeksi ”heistä”. Vaikka jotkut naisista puhuvat ”nahan luomisesta”, ”entisestä elämästä” tai ”entisestä minästä”, myös he haluavat säilyttää kyvyn toimia kotimaailmassa (hooks 2007, 268).

MINNA: Se lojaalisuus on kyllä siellä hyvin syvässä ja se varmasti säilyy hautaan saakka. Lojaalisuus ja semmonen, että mie oon aina ihmisten puolella jotka ei ole niin pitkälle kouluttautuneita tai muuten menestynyt. Ja pystyn ymmärtämään sen ihmisen kok-, semmosta maailmaa että joka ei oo välttämättä ees kiin-, tiedosta asioita, joka toimii sillä lailla että se peruselämä niinku rullaa ja ovat ihan tyytyväisiä siinä omassa olemisessaan. Mutta mie en ole enää itte semmonen, että mulle se ei riitä.

TEIJA: Se on silleen nurinkurisesti, että saattaa olla että he kokee että mie en hyväksy heitä, mutta mie yritän koko ajan vakuuttaa, että hyväksykää minut. Ja siitä huolimatta minusta tuntuu, että ne vieroksuu minua.

Naiset eivät halua nostaa itseään muiden yläpuolelle, vaan ennemminkin he pelkäävät, että muut tekevät tämän tulkitsemalla tilanteita ”väärin”. Tunnettyöskentely viestii naisten pelosta tulla määritetyiksi pettureiksi, joille kotimaailma ei

enää kelpaa. Tutkinnot kuitenkin toimivat menestyksen merkitsijöinä sekä distinktion tunnuk-
sina (Morley 1997, 115). Osa naisista tosin kokee joutuneensa jo aiemmin koulupolulla hyvän koulumenestyksen takia todistelemaan olemisellaan sanattomasti muille, etteivät he yritä olla muita parempia, joksi kouluttautuminen ja tuttujen kulttuuristen toimintamallien rikkominen hel-
posti tulkitaan.

PÄIVI: Minusta tuntuu, että minun piti jo siellä ennen yliopistouraa aina jotenkin osottaa muille, että en mie ole teitä parempi. Että hyväksykää minut, vaikka mie menestynkin koulussa. Että se oli silleen nurinkurisesti [...] että jos oikeen antaskin itelle luvan olla kunnianhimonen, ni mitä sitten tapahtuis? Kuka hylkäis? [naurua]

Kun mietin tämän artikkelin analyysia kokonaisuudessaan sukupuolilinnien läpi, näen edellä avaamani vastuurationaalisen tunnettyöskentelyn sekä erityisen halun sovittaa maailmoja yhteen vahvasti sukupuolierityisenä kysymyksenä ja naistapaisena toimintana. Vaikka miehiä tarkastelevissa vähäisissä kirjoituksissa on myös viitteitä esimerkiksi petturuuden tuntemuksista (esim. Ryan & Sacrey 1996), niissä on havaittavissa vähintäänkin ”rivien väliin” painettu sisäistetty halu tai velvoite sosiaaliseen nousuun (tai siitä kieltäyty-
miseen) sekä tarve irtaantua, tehdä selvemmin eroa kotimaailmaan (esim. Suoranta 2008).

Epäilyttäviä pettureita ja ”kädettämiä turhakkeita”

Kaikesta varovaisuudesta huolimatta naiset ovat kohdanneet hyväksynnän rinnalla enemmän tai vähemmän myös ääneen lausuttua torjuntaa, epäluuloa ja närkästystä sekä näkyvää asioiden tietoista ohittamista, esimerkiksi hiljaisuuden ja reagoimattomuuden muodoissa. Osa naisista on oppinut, että omista saavutuksista ei ole lupa illoita, eikä niitä tule jakaa läheisten kanssa, sillä

ne ovat aiheuttaneet lähipiirissä kateellisuutta ja katkeruutta. Opiskelun myötä on myös menetetty läheisiä ihmissuhteita.

LIISI: Oman miehen vanhemmat kirjottivat kirjeen, että ylikoulutettuja ihmisiä ei sukuun kai-vata. Ja välit meni poikki. Me ollaan kuulemma semmosia nenäkkäitä.

—

LAURA: Meistä oli [mies valmistui samoihin aikoihin] paikallislehdessä juttu. Mä sitten lähetin muutamalle ihmiselle s-postilla sen jutun tai ihan kirjeenä jollekin tädille ja näin. Ni, ei mitään [painokkaasti]. Ei mitään, että onneksi olkoon, olipa teistä hyvä juttu, kiva kun ootte valmistunu, teitpä ison työn. Ei mitään.

TEIJA: Joo, se hiljaisuus.

LAURA: Se on minulle ollu pettymys. Että muutamien semmosten ihmisten kans, joitten luulee, et ne varmasti iloitsee siitä, että sulle on tapahtunu hyviä asioita. Kun mä vielä, että mä en ainakaan ruppee kehuskelemaan itteeni, ettei kukkaan suutu siitä, että nyt se on olevinnaan. Että mä vaan siististi lähetän tuon, että tämmöset on miun kuulumiset. Että ei pitä ketään ärsyttää, koska se pelottaa että ärsyttää.

TEIJA: Sinä sohasit ampiaispesää tolla kuule nyt kun lähetit sen.

—

LIISI: Mulla isoveli, kun mä pääsin yliopistoon, ni se sano mulle vaan lehtiä lukiessaan, siinä töksäytti, että: "Onko pakko lesoilla omalla älyllään?" Et se oli vähän isku vasten kasvoja.

Samankaltaisia havaintoja toisin tekemisen sosiaalisista seurauksista on luettavissa Erja Mooren (2003) ja Hanna Ojalan (2010) tutkimuksista. Moore on tutkinut aikuisena yliopistossa opiske-

lua ja Ojala ikäihmisten yliopistossa opiskelua. Molemmissa tutkimuksissa opiskelu ja koulutustason kohoaminen ovat olleet liikaa osalle aikateemista tuttavista ja perheenjäsenistä, koska opiskelu voidaan tulkita ystävapiirin sisäisiä sosiaalisia järjestyksiä haastavaksi (Ojala 2010, 321) tai perheen sisäistä dynamiikkaa uhkaavaksi tekijäksi (Moore 2003, 337–338).

Tutkimukseni naisten kohdalla opiskelu on konkretisoitunut vertaisuuden kiistämisenä ja jäsenyyden kyseenalaistamisena. Naiset ovat muuttuneet uhkiksi ja pettureiksi, koska he eivät pysy paikoillaan (ks. Clancy 1997, 48; Plummer 2000, xi; Reay 1996; 2001, 229). Opiskelemalla yliopistossa nainen potentiaalisesti pettää juurensa, "meidät" ja "meidän kulttuurin" (Gardner 1993, 53). Naiset voidaan kokea arveluttaviksi ja heitä asetetaan "niiden koulutettujen" tai "niiden herrojen" kategorian edustajaksi. Vääräuskoisiksi määrittyneet naiset kohtaavat helposti moraalisen sävyn siivittämää ihmettelyä (myös Ojala 2010, 307).

MINNA: Se [entinen ystävä] vaan napottaa siellä, että hän on sitten puhtaasti työläinen ja sie oot ihan sekamuoto. [...] Ja sit tää [ystävä], että mikä siusta tulee isona, että: 'eikö riittäny maisterin paperit?'. Sit kun mie yritän sanna, että mie haluan vaan lukee lisää, et se on miun harrastus, et se tukee työtä, ni kuulen, et eihän ne [koulutetut] tee ees normaali työtä, että ne kusettaa tavan duunareita.

Henkilöihin, jotka ovat "pois paikoiltaan", suhtaudutaan helposti epäillen, koska he tekevät järjestyksen rajat näkyviksi rikkomalla niitä. Naisille tämä ilmenee niin, että heitä yritetään asettaa paikoilleen muistuttamalla vähintäänkin rivien välissä siitä, keitä he *oikeasti* ovat: mistä he ovat lähtöisin, mihin heistä on ja mihin he oikeasti kuuluisivat. Naisille on kerrottu, kuinka heidän yliopistossa opiskelunsa myötä yliopiston taso on "kokenut romahduksen", kun "tänne kuu-

lemma pääsee kaikki, kun minä pääsin” ja kun ”ei näköjään sit yliopistomaailmassakaan kovin kummonen taso oo”, ”kun siellä tollasetkin pärjää”. Työläistäustaiset naiset myös siis potentiaalisesti liikaavat keski-/yläluokkaisen yliopiston.

Naisten kohtaamissa episodeissa kyse ei ole vain lähtemisestä ja vertaisuuden kiistämisestä, vaan myös erilaisista arvostuksista. Naiset joutuvat koulutusvalintojensa vuoksi sekä haastetuiksi että arvioinnin ja hyvätahtoisenkin ihmettelyn kohteiksi. He joutuvat oikeuttamaan tekemisiään sekä vastaillemaan kysymyksiin, kuten: ”Mitä hyötyä yliopisto-opinnoista on?”, ”miksi sinä vain luet?”, ”osaatko tehdä (enää) ”oikeita” töitä?” ja ”valmistutko edes miksikään?”. Kotimaailman ihmisten on osin vaikea ymmärtää, miksi joku voi haluta kouluttautua pitkälle. Johanna: ”Se mun lukioaikainen kaveri, ni hänhän kritisoi hirveesti sitä, et menin yliopistoon. Et, hän ei kyllä ikinä jaksas yliopistoo, et en tiijä miten sie jaksat siellä olla. Sehän on tosi niinku, tylsää.” Kotimaailmassa yliopistoa ei pidetä erityisen kutsuvana paikkana. Kyse on risteävistä arvostuksista ja käsityksistä, jotka liittyvät erityisesti työhön tai työntekoon, tietoon ja opiskeluun sekä siihen, kuinka elämää tulisi elää. Kotimaailmassa ihmisen arvoa ja kunniallisuutta määritetään ensisijaisesti ruumiillisen työn teon, työn hyödyllisyyden, ammattitaidon, ahkeruuden sekä käsien kätevyuden, ei lukeneisuuden tai akateemisen kunnianhimon perusteella.

MARJA: Miulle sanottiin sillon puolivälissä maisterintutkintoa, naapurin tämmöset suhteellisen nuoret naiset, että siusta tulee sitten meille ylikoulutettu. Et jotenkin he automaattisesti vaan ajattelivat, että minä käyn yliopiston ja jään sit lakki päässä, heinä suussa [pellolla] kävelemään. Semmonen [Pulttibois tv-ohjelmasta tuttu] ylioppilas Larvanto. Kädetön turhake. [yhteistä naurua].

Kotimaailman piirissä kouluttautumisessa tavoiteltavia asioita ovat ammatti tai työpaikka,

itsensä elättäminen, arjen tasaisuus sekä materiaallinen turvallisuus, kuten oman kodin hankkimisen mahdollisuus. Naisia on pidetty osin myös laiskoina, kun ”vaan opiskelet” ja opiskelua ajanhaaskauksena, jolla ”tuhlataan yhteiskunnan veromarkkoja” opiskeltaessa ”muka tärkeitä” asioita. Naiset ovat myös veloitettuja selittelemään, miksi opiskelu kestää niin kauan. Alina: ”[...] että ’ai kamala, miten se voi mennä niin pitkään [5 vuotta]!’ Sit on vähän sellasta ajatusta, että oonko mie nyt vähän opiskellu laiskasti.” Opiskelu nähdään myös ”haahuilemisena”, joka viivästyttää aikuisten työn teon maailmaan siirtymistä. Naisia harmittaa, että opiskelua ei nähdä työnä, sitkeyttä ja ahkeruutta vaativana asiana. Anni: ”Sanotaan: ’No mikäs se nyt on sinun ollessa kun [vaan opiskelet]!’ Niin, no mikä tässä nyt on ollessa [ironisesti]. Helevetisti oon tehny töitä. Ei nää lukemiset [opiskelut] oo ajattomalla ajalla tullu.”

Naisten yliopisto-opiskelun haastamisessa voi nähdä kotimaailman eri-ikäisten, niin naisten kuin miesten, ennakkoluuloja ja epäluottamusta ”niitä oppineita” ja akateemista maailmaa kohtaan sekä arvostusten ja hierarkioiden nurinkääntämistä, ”ylemmille” irvailua eräänlaisena vastarinnan muotona. Työväenluokkaiset ihmiset, jotka ovat tavallisesti itse arvioinnin kohteina, rakentavat omanarvontuntoaan kääntämällä tilanteen nurin (esim. Skeggs 2014, 282). Naiset myös tiedostavat, että etuoikeutetussa asemassa olevina heillä ei ole lupaa puolustautua. Oona: ”Jos mie ruppeisin heille piikittelemään, ni ei se oo sallittuu. Mie saan olla se piikittelyjen kohde, mutta mie en taas saa vittuilla takasi.” Naiset ovat varovaisia siinä, että he eivät tule kiistäneeksi kotimaailman ihmisten arvoja ja arvoa (myös Wiborg 2001, 30). Moni naisista toteaa pikemminkin puolustelewansa (vähintään hiljaa mielessään) kotimaailman ihmisiä sekä työväenluokkaisen elämänmuotoa yliopistossa ja akateemisten ihmisten parissa ollessaan. Akateemisuuhtaan naiset voivat saada osin anteeksi kotimaailmassa

olemalla työteliäitä, käteviä käsistään sekä säikky-mättä ruumiillista työtä. Näin he voivat lunastaa paikkaansa ja osoittaa, etteivät ole vielä täysin karanneet. Huomionarvoista on, että tekemiset, joilla omaa paikkaa lunastetaan, eivät naisten kertomuksissa ole kovinkaan naistapaisena pidettyä toimintaa, kuten leipomista tai lasten hoitamista. Arvostettavaa on enemmän käsillä tekemisen taito sekä riuska ote tekemiseen.

MINNA: Muistan kun vanhemmat viimeks oli kylässä, ni puhuttiin siitä - isä otti sen esille - kun meiltä takasta [sisäpuolelta] nuo rappaukset irtos. Ja minä sitten korjasin sen takan, ja isä oli siinä kattomassa - menin sinne [takan sisäosaan] ja laitoin laastia. Isä puhu siitä hirveesti ja totesi, kuinka Minnasta olisi voinut tulla hyvä muurari. Hän ehkä halus korostaa sitä, että osaa se tyttö tehdä käytännön töitäkin, vaikka on lukenut.

Puhetta sukupuolen merkityksestä ja sen tunnistetusta läsnäolosta naisten kokemuksissa aineistossa on kaikkineen yllättävän vähän, erityisesti liittyen tämän artikkelin keskeiseen kysymykseen. Tutkimuksen naisilla ei esimerkiksi ole heitä yhteisesti puhuttavaa tai yhdistävää kokemusta ahtaaseen (työläis)tytön lokeroon laittamisesta tai asettautumisesta eikä siitä irti rimpulemisen hankaluudesta.

Lopuksi: Ristivetoa kahden maailman välissä

Pohjoismaiseen demokratiaan sisältyvä luokkaerot kieltävä tasa-arvon ihanne on edesauttanut sitä, että luokasta ei puhuta, vaikka eletäänkin luokkaerojen keskellä. Luokkaerot ovat suomalaisessa keskustelussa näyttäneet sijoittuvan perinteisesti ajallisesti ja paikallisesti aina jonnekin toisaalle, missä ne ilmenevät "aitoina" ja "oikeina" (Kivimäki 2008, 5). Luokan merkityksiä yksilön arkisessa elämässä ei myöskään tunnisteta, koska luokkakeskustelun perinteinen käsitteistö

kytkeytyy ensisijaisesti työelämän ja talouden kysymyksiin eikä taivu tulkintoihin siitä, kuinka yksilöllistynyt luokka läpäisee yksilön elämää (Hey 2003, 322). Se, että luokkaa ei yksilökeskeisessä ajassamme osata tai haluta havaita tähän aikaan kuuluvana kysymyksenä, mahdollistaa luokan toiminnan vaivihkaa meidän lävitsemme ja selkämme takana (ks. myös Hey 2003, 320). Luokka näkymättömänä, hankalasti artikuloitavana ja usein torjuttuna kysymyksenä helposti verhoutuu näkyvämpiin, selvemmin artikuloitaviin rakenteellisiin kysymyksiin (kuten sukupuoli tai etnisuus) sekä erityisesti yksilön ongelmaksi. Myös tutkimukseeni naiset puhuivat vielä muistelutyöskentelynsä alussa luokasta epäroiden ja miettien, mistä luokan voi varmuudella tunnistaa ja mistä sen voi tietää, ettei kyse olekaan *vain minusta*. Se, että luokkanasto ei ole Suomessa osa ihmisten aktiivista sanavarastoa ja arkiymmärrystä (Aaltonen 2008, 36–37), ei poista luokan läsnäoloa ja merkitystä. Vaikka luokasta ei puhuta, sitä eletään.

Olen pyrkinyt tässä artikkelissa tuomaan esille, kuinka usein etäiseksi ja steriiliksi mielletty luokkakysymys on implisiittisesti läsnä jokapäiväisessä arjessa ja sosiaalisissa suhteissa, ilman että siitä välttämättä puhutaan luokan käsitteellä (myös Reay 2005, 912). Olen analysoinut, kuinka työläistäustaisten nuorten kouluttautuminen toisin tekemisenä heijastuu kotimaailman piirissä tapahtuviin arkisiin kohtaamisiin sekä naisiin itseensä kahden maailman välissä. Samalla olen pyrkinyt tuomaan kouluttautumista, luokkaa ja perhettä tarkastelemaan tutkimukseen pääoma- ja resurssikeskeisen näkökulman rinnalle perheen ja kotimaailman sosiaaliset suhteet laajemmin huomioivaa katsetta.

Analyysin pohjalta voi todeta, että yliopistoon hakeutuminen voi olla ei-akateemisessa maailmassa herkkä asia, vaikka opintojen tavoitteena ei lähtökohtaisesti olisikaan irtautua ja "tulla keskiluokkaiseksi". Kotimaailmassa kouluttautumi-

nen voidaan hyväksyä periaatteellisella tasolla ja siitä voidaan olla jopa ylpeitä, mutta arjen tasolla se, että lapsen on annettu mennä menojaan, aiheuttaa myös hankausta: maailmojen arkista eriytymistä, vaivaantuneisuutta, vieraantumista sekä emotionaalista etäännyttämistä. Työläistaustaisen nuoren kouluttautuminen voidaan käsittää myös petturuutena ja vertaisuuden kiistämisinä. Lisäksi kouluttautuminen voi saada aikaan kotimaailman ihmisissä myös ihmettelyä kummalliseksi koettuja intressejä kohtaan (kuten halu lukea, istua ja opiskella). Kouluttautuminen nostaa (naisten tulkitsemana) kotimaailmassa pintaan tunteita aina läheisen menettämisen pelosta kaateellisuuteen sekä pelkoa hylätyksi tulemisesta, puolin ja toisin. Havaittavissa on ajatustasolla yhtymäkohtia esimerkiksi Anu Isotalon (2015) tutkimukseen Suomessa asuvista somalimityöistä, joiden vanhemmat pelkäävät tytön liiallista muuttamista hänen elässään kahden kulttuurin välimaastossa ja tätä myötä yhteyden menettämistä. Sosiaalisella liikkuvuudella voi siis olla sosiaalinen hintansa (Sennett 2004, 105; ks. myös Lucey, Melody & Walkerdine 2003).

Samalla kun avoimien koulutusmahdollisuuksien ajatellaan vapauttavan yksilön, purkavan yhteiskunnan sosiaalisia jakoja ja eriarvoisuutta, kouluttautuminen näyttää myös rakentavan jännitteitä, erottavan sekä rakentavan sosiaalista etäisyyttä. Koulu instituutiona lajittelee ja valikoi ihmisiä erilaisiin asemiin, mutta myös ihmiset arjessaan käyttävät koulutusta erontekojen ja yhteisyyksien luomisen välineenä. Naiset kokevat, että heidän kouluttautumisenensa on pulmalliseksi koettu kysymys nimenomaan kotimaailman ihmisille, sillä juuri he ovat alttiita tekemään rajanvetoja ja pyrkivät määrittämään naisia sekä heidän asemaansa uudelleen, siitäkin huolimatta, että naiset itse pyrkivät monin keinoin korostamaan omaa lojaaliuttaan kotimaailmaa kohtaan. Kouluttautunut työläisnainen on kotimaailmassaan yhteisöä ja sen jatkuvuutta uhkaava sekä vää-

rässä paikassa oleva muukalainen (vrt. Douglas 2000/1966). Yliopisto-opiskelu voi potentiaalisesti jopa liata ja tahrata yksilön. Tämä kertoo paitsi siitä, kuinka vahvoja luokittajia tutkinnot ovat, myös siitä, kuinka luokkataistelussa on nykyään kollektiivisen toiminnan sijaan usein kyse ihmisten asemoinnista, arvioinnista ja suhteista, joihin asetamme henkilökohtaisesti ja päivittäin (Skeggs 2014, 315).

Työläisnaisille kouluttautuminen on ambivalentti yhdistelmä saavuttamista, syyllisyyden- ja petturuudentunteita, ulkopuolisuuden kokemuksia sekä halua tulla hyväksytyiksi (myös Lucey, Melody & Walkerdine 2003, 295; Morley 1997, 114). Opiskelun myötä naisille tulevat näkyviksi kahden kulttuurin erisisältöiset itsestäänselvyydet: rationaliteetit, joille valinnat ja arkinen eläminen rakentuvat. Opintojen myötä naiset eivät ole muuttuneet juurettomiksi, vaan he ovat tulleet yhä selvemmin tietoisiksi siitä, mistä he ovat lähtöisin. Yleisessä keskustelussa piiloon jää se, että ei-akateemisista perheistä tulevat nuoret joutuvat miettimään koulutusvalintojensa seurauksia osin eri perusteiden kuin akateemisista perheistä tulevat. He voivat tutkimukseni naisten lailla joutua oikeuttamaan ja perustelemaan esimerkiksi opiskelunsa hyödyllisyyttä. Yhteiskunnassa yleisesti ottaen hyvänä ja tavoiteltavana pidetty asia, kuten yliopisto-opiskelu, voi eri yhteyksissä saada riittäisiakin merkityksiä ja seurauksia. Kotimaailman kysymysten rinnalla naiset, joille yliopisto ei edusta jatkuvuutta suhteessa kasvuympäristöön, joutuvat samanaikaisesti pohtimaan suhdettaan yliopistoon, sen vaatimuksiin ja ihanteisiin: Kelpaanko? Riitänkö? Kuulunko? (ks. Käyhkö 2014a; 2014b).

Naiset eivät läheistensä lailla halua tehdä selvää rajanvetoa siihen, keitä he ovat ja mihin he kuuluvat. Tästä huolimatta he joutuvat neuvottelemaan paikastaan, osin lunastamaan paikkaansa uudelleen sekä miettimään kuulumistaan. Vaikka yli-

opisto on tuonut naisten elämään uuden kulttuurisen ja sosiaalisen maailman, mahdollisuuden omanlaiseen elämään sekä uusia ystäviä, naiset eivät halua valita puoltaan tai jättää kotimaailmaa taakseen. He ovat pääsääntöisesti lojaaleja omille juurilleen ja työväenluokkaiselle kulttuurille, vaikka joillakin heistä on toisia kovempi imu kohti uutta maailmaa ja osin myös voimakkaampi veto irrottautua vanhasta. Kaikesta huolimatta naiset kantavat yhä mukanaan kotimaailman arvostuksia – kaikkea sitä, mihin on kasvettu. Kouluttautuminen ei yhtäkkiä muuta yksilöä. Vanha minä on ja pysyy, vaikka päälle kirjoitetaan uusia kerroksia (Hey 2003, 330). Naisille on tärkeää sovittaa maailmat yhteen mutta pitää ne myös toisista erillään ja siten taata oma toiminnallinen vapaus. Kotimaailma on vahvasti naisten sydämissä, mutta se ei ole enää paikka, jossa arkea haluttaisiin jokapäiväisesti elää (vrt. Wiborg 2003, 152; 162).

Yliopisto ei ole ollut tutkimukseni naisille keskiluokkainen unelma, jossa opiskelun intressinä olisi ollut halu ”kiivetä”, mihin työväenluokkaisen nuorten opiskelun usein oletetaan lähtökohtaisesti kiinnittyvän (Käyhkö 2014b, 175–179; Mahony & Zmroczek 1997, 4). Vaikka naiset ovat ottaneet etäisyyttä kotimaailmassa hyvänä pidettyyn elämiseen malliin ja heidät voidaan ulkoapäin luokituspöydässä määrittää keskiluokkaisiksi (tai matkalla sellaisiksi), he eivät pääasiallisesti koe muuttuneensa keskiluokkaisiksi (ks. myös Reay 1998, 16). He ovat yhä myös työläisvanhempien lapsia (Reay 1998, 12; 14). Oma paikka ja käsitys itsestä ei määritä vain tämä hetki, vaan myös se, mistä ollaan lähtöisin. Naiset kuvaavat elävänsä välitilassa, jossa yliopistossa ollessaan he tuntevat olonsa työväenluokkaisiksi ja kotimaailmassa akateemisiksi. Kaksikotisuus tuo kaikesta hankauksesta ja kitkasta huolimatta jatkuvuutta elämään samoin kuin kerroksisen minuuden, ”monet äänet itsessä” (hooks 1989, 16) ja kokemuksen itsensä osiin jakamisesta (Baxter & Britton 2001, 89), mitä esimerkiksi naisten harjoittama tunne-

työ ilmentää. Vanha kotimaailma ja uusi maailma eivät ole tutkimuksen naisille ainoastaan kuvainnollisesti erilaisia, erillisiä maailmoja, vaan myös konkreettisesti, sillä eri maailmoihin kuuluvat eri ihmiset, eri tekemiset, eri paikat sekä eri minät. Elämä kahden maailman ja kulttuurin ristivedossa on sekä rikkaus ja resurssi että yksinäinen tie – ellei kokemuksia pysty jakamaan, minkä esimerkiksi muisteluryhmä mahdollisti.

MINNA: Aika on mennyt tosi nopeesti, ni mä ihan oikeesti mielelläni kuuntelin vielä toisen samanmoisen näitä juttuja ja olis mukana näissä. On ollut todella mielekäästä ja aika on kulunu – mut tuntuu, että ihan vasta aloitettiin näitä istuntoja [muut myötäilee], ja nyt ollaan lopettamassa. Jotenkin vähän surullistakin [yhteistä naurua]. Ois voinu pidempäänki itteään prosessoida.

ALINA: Pitäs jottain kriisiappuu [yhteistä naurua].

MINNA: Se vois olla ihan paikallaan. Kriisipuhelimeen soitellaan illat nyt sitten.

—

IRIS: Luulen, että tutkimuksesi auttaa minua/meitä jäsentämään paikkaamme ja kasvattaa itse-tuntemusta, identiteettiä. [muistelutyön jo loputtua Iirikselä saamani sähköpostiviesti]

Kirjallisuus

- AALTONEN, SANNA. 2008. ”Itseluottamusta, varovaisuutta ja vaaraa. Yhteiskuntaluokka ja tyttöjen tulkinna sukupuolisesta häirinnästä.” Teoksessa *Yhteiskuntaluokka ja sukupuoli*, toim. Tarja Tolonen. Tampere: Vastapaino, 36–57.
- BAXTER, ARTHUR & CAROLYN BRITTON. 2001. ”Risk, Identity and Change. Becoming Mature Student.” *International Studies in Sociology of Education* 11:1, 87–101.
- BOURDIEU, PIERRE. 1998. *Järjen käytännöllisyys. Toiminnan teorian lähtökohtia*. Tampere: Vastapaino.
- CRAWFORD, JUNE, SUSAN KIPPAX, JENNY ONYX, UNA GAULT & PAM BENTON. 1992. *Emotion and Gender. Constructing Meaning from Memory*. London: Sage.
- DOUGLAS, MARY. 2000/1966. Puhtaus ja vaara. Ritualistisen

- rajanvedon analyysi. Suom. Virpi Blom & Kaarina Hazard. Tampere: Vastapaino.
- CLANCY, KIM. 1997. "Academic as Anarchist: Working-Class Lives into Middle-Class Culture." Teoksessa *Class Matters. 'Working-Class' Women's Perspectives on Social Class*, toim. Pat Mahony & Christine Zmroczek. London: Taylor & Francis, 44–52.
- DAVIES, BRONWYN & SUSANNE GANNON (TOIM.). 2006. *Doing Collective Biography*. Maidenhead: Open University Press.
- GARDNER, SAUNDRA. 1993. "What's a Nice Working-Class Girl Like You Doing in a Place Like This?" Teoksessa *Working-Class Women in the Academy*, toim. Michelle M. Tokarczyk & Elizabeth A. Fay. Amherst: The University of Massachusetts Press, 49–59.
- GORDON, TUULA & ELINA LAHELMA. 2002. "Becoming an Adult: Possibilities and Limitations – Dreams and Fears." *Young* 10:1, 2–18.
- HAUG, FRIGGA AND OTHERS. 1987. *Female Sexualization. A Collective Work of Memory*. London: Verso.
- HEY, VALERIE. 2003. "Joining the Club? Academia and Working-class Femininities." *Gender and Education* 15:3, 319–335.
- HOCHSCHILD, ARLIE. 2003. *The Managed Heart*. Berkeley: University of California Press.
- HOLDSWORTH, CLARE. 2006. "Don't you think you're missing out, living at home? Students experiences and residential transitions." *The Sociological Review* 54:3, 495–519.
- HOOKS, BELL. 1989. "Choosing the Margin as a Space of Radical Openness." *Framework* 36:1, 15–23.
- HOOKS, BELL. 2000. *Where we stand*. New York: Routledge.
- HOOKS, BELL. 2007. *Vapauttava kasvatus*. Alkuperäisteos: *Teaching to Transgress*. Suomenkielisen laitoksen toimittajat: Marjo Vuorikoski & Hilka Rekola. Suom. Jyrki Vainonen. Helsinki: Kansanvalistusseura.
- ISOTALO, ANU. 2015. *Mistä on hyvät tytöt tehty? Somalitytöt ja maineen merkitykset*. Turku: Turun yliopisto.
- JALLINOJA, RIITTA. (TOIM.) 2009. *Vieras perheessä*. Helsinki: Gaudeamus.
- JÄRVINEN, TERO. 1999. *Peruskoulusta toisen asteen koulutukseen*. Turun yliopiston julkaisusarja. Sarja C 150. Turku: Turun yliopisto.
- JÄRVINEN, KATRIINA & LAURA KOLBE. 2007. *Luokkaretkellä hyvinvointiyhteiskunnassa*. Helsinki: Kirjapaja.
- KETOKIVI, KAISA. 2009. "Torjuttu autonomia. Lapsuudenperheen vieraantuneet siteet ja aikuisten lasten vaihtoehtoiset elämänpolut." Teoksessa *Vieras perheessä*, toim. Riitta Jallinoja. Helsinki: Gaudeamus, 32–62.
- KIVIMÄKI, SANNA. 2008. "Kadonnutta luokkaa etsimässä." *Kulttuurintutkimus* 25:4, 3–18.
- KIVINEN, OSMO, JUHA HEDMAN & PÄIVI KAIKAINEN. 2007. "From Elite University to Mass Higher Education. Educational Expansion, Equality of Opportunity and Returns to University Education." *Acta Sociologica* 50:3, 231–247.
- KOKKO, SIRPA. 2007. *Käsityöt tyttöjen kasvatuksessa naisiksi*. Joensuun yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja. N:o 118. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- KORHONEN, MERJA. 2003. "Omaelämäkerrat elämänkulun jäsentäjinä." Teoksessa *Näkymätöntä näkyväksi*, toim. Marjatta Vanhalakka-Ruoho. Joensuu: Joensuun yliopisto, 1–19.
- KOSKI, LEENA & SILVA TEDRE. 2003. "Sukupuolipiloja ja -huolia. Naisten muistoja yliopistouralta." *Naistutkimus* 16:3, 19–32.
- KUHN, ANNETTE. 2002. *Family Secrets*. London: Verso.
- KÄYHKÖ, MARI. 2011. "Vieras omassa perheessä. Koulussa hyvin menestyneiden tyttöjen koulunkäynti työläisperheessä." *Kasvatus* 42:5, 415–426.
- KÄYHKÖ, MARI. 2014a. "Kelpaanko? Riitänkö? Kuulunko? Työläistaustaiset naiset, yliopisto-opiskelu ja luokan kokemukset." *Sosiologia* 51:1, 4–20.
- KÄYHKÖ, MARI. 2014b. "Työläistyöt vieraalla maalla. Yhteiskuntaluokka ja yliopistoon kotiutuminen kahden kulttuurin ristivedossa." Teoksessa *Mutta mikä on tutkimuksen teoreettinen kysymys? Leena Kosken juhlapöytäkirja*, toim. Päivi Harinen, Mari Käyhkö & Anni Rannikko. Joensuu: University Press of Eastern Finland, 161–187.
- LAWLER, STEPH. 1999. "Getting Out and Getting Away. Women's Narratives of Class Mobility." *Feminist Review* 63:1, 3–24.
- LOVELL, TERRY. 2004. "Bourdieu, Class and Gender: 'The Return of the Living Dead?'" Teoksessa *Feminism after Bourdieu*, toim. Lisa Adkins & Beverley Skeggs. Oxford: Blackwell, 37–56.
- LUCEY, HELEN, JUNE MELODY & VALERIE WALKERDINE. 2003. "Uneasy Hybrids: Psychosocial Aspects of Becoming Educationally Successful for Working-Class Young Women." *Gender and Education* 15:3, 285–299.
- MAHONY, PAT & CHRISTINE ZMROCZEK (TOIM.). 1997. *Class Matters. Working-Class Women's Perspectives on Social Class*. Lontoo: Taylor & Francis.
- MCNAY, LOIS. 2004. "Agency and Experience: Gender as Lived Relation." Teoksessa *Feminism after Bourdieu*, toim. Lisa Adkins & Beverley Skeggs. Oxford: Blackwell, 175–190.
- MOORE, ERJA. 2003. "Aikuisen yliopisto-opiskelijan arki." Teoksessa *Mikä ero? 20 kirjoitusta yhteiskunnasta, kulttuurista ja sukupuolesta*, toim. Risto Turunen & Marianne Roivas. Helsinki: SKS, 328–344.
- MORLEY, LOUISE. 1997. "A Class of One's Own: Women, Social Class and the Academy." Teoksessa *Class Matters. Working-Class Women's Perspectives on Social Class*, toim. Pat Mahony & Christine Zmroczek. London: Taylor & Francis, 109–122.

- NAUMANEN, PÄIVI & HEIKKI SILVENNOINEN. 2010. "Koulutus, yhteiskuntaluokat ja eriarvoisuus." Teoksessa *Luokaton Suomi?*, toim. Jani Erola. Helsinki: Gaudeamus, 67–88.
- NORI, HANNA. 2011. *Keille yliopiston portit avautuvat? Tutkimus suomalaisiin yliopistoihin ja eri tieteenaloille valikoitumisesta 2000-luvun alussa*. Turku: Turun yliopisto.
- O'BRIEN, MAEVE. 2003. "Girls and Transition to Second-level Schooling in Ireland: 'moving on' and 'moving out'." *Gender and Education* 15:3, 249–267.
- OJALA, HANNA. 2010. *Opiskelemassa tavallaan. Vanhat naiset ikäihmisten yliopistossa*. Tampere: Tampere University Press.
- OLLILA, ANNE. 2001. "Naishistoria ja sukupuolijärjestelmä." Teoksessa *Kulttuurihistoria. Johdatus tutkimukseen*, toim. Kari Immonen & Maarit Leskelä-Kärki. Helsinki: SKS, 75–90.
- PERÄKYLÄ, ANSSI. 1999. "Vuorovaikutustutkimuksen kaksi traditiota." *Sosiologia* 36:1, 41–48.
- PLUMMER, GILLIAN. 2000. *Failing working-class girls*. Stoke on Trent: Trentham Books.
- REAY, DIANE. 1996. "Dealing with Difficult Differences: Reflexivity and Social Class in Feminist Research." *Feminism and Psychology* 6:3, 442–456.
- REAY, DIANE. 1998. "Surviving in Dangerous Places: Working-Class Women, Women's Studies and Higher Education." *Women's Studies International Forum* 21:1, 11–19.
- REAY, DIANE. 2001. "Finding or losing yourself? Working-class relationships to education." *Journal of Educational Policy* 16:4, 333–346.
- REAY, DIANE. 2005. "Beyond Consciousness? The Psychic Landscape of Social Class." *Sociology* 39:5, 911–928.
- RYAN, JAKE & CHARLES SACREY. 1996. *Strangers in Paradise. Academics from the Working Class*. Lanham: University Press of America.
- SAYER, ANDREW. 2005. *The Moral Significance of Class*. Cambridge: Cambridge University Press.
- SENNETT, RICHARD. 2004. *Kunnioitus eriarvoisuuden maailmassa*. Suom. Kaisa Koskinen. Tampere: Vastapaino.
- SKEGGS, BEVERLEY. 1997. *Formations of Class and Gender. Becoming respectable*. London: Sage.
- SKEGGS, BEVERLEY. 2014. *Elävä luokka*. Suom. Lauri Lahikainen & Mikko Jakonen. Jälkisanat: Anu-Hanna Anttila. Tampere: Vastapaino.
- STEEDMAN, CAROLYN. 1987. *Landscape for a Good Woman*. New Brunswick: Rutgers University Press.
- SUORANTA, JUHA. 2008. "Vieraana paratiisissa: metodologisia huomioita ja empiirisiä piirtoja." Teoksessa *Kriittisen pedagogiikan kysymyksiä 2*, toim. Maija Lanas, Hanna Niinistö & Juha Suoranta. Tampere: Tampereen yliopiston kasvatustieteiden laitos, 81–107.
- TOKARCZYK, MICHELLE & ELIZABETH FAY (TOIM.). 1993. *Working Class Women in the Academy: Laborers in the Knowledge Factory*. Amherst: University of Massachusetts.
- TOLONEN, TARJA. 2005. "Sosiaalinen tausta, sukupuoli ja paikallisuus nuorten koulutussiiirtymässä." Teoksessa *Polkuja ja poikkeamia. Aikuisuutta etsimässä*, toim. Sinikka Aapola & Kaisa Ketokivi. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, 33–65.
- VANTTAJA, MARKKU. 2002. *Koulumenestyjät. Tutkimus laudaturylioppilaiden koulutus- ja työurista*. Jyväskylä: Suomen Kasvatustieteellinen Seura.
- VANTTAJA, MARKKU. 2003. "Koulumenestyjien urapolut." *Yhteiskuntapolitiikka* 68:2, 131–140.
- VANTTAJA, MARKKU & JÄRVINEN, TERO. 1998. "Koulutus, eriarvoisuus ja koettu marginaalisuus." *Yhteiskuntapolitiikka* 63:4, 350–356.
- VUORIKOSKI, MARJO. 2011. "Sukupuoli, luokka ja ikä kasvatustieteen tohtoreiden elämäkertoissa." Teoksessa *Valta ja toimijuus aikuiskasvatuksessa*, toim. Anneli Eteläpelto, Tuula Heiskanen & Kaija Collin. Helsinki: Aikuiskasvatuksen tutkimusseura ja Kansanvalistusseura, 278–312.
- WIBORG, AGNETE. 2001. "Education, Mobility and Ambivalence. Rural Students in Higher Education." *Young* 9:1, 23–40.
- WIBORG, AGNETE. 2003. "Between Mobility and Belonging. Out-migrated Young Students' Perspectives on Rural Areas in North Norway." *Acta Borealia* 20:2, 147–168.
- WALKERDINE, VALERIE, HELEN LUCEY & JUNE MELODY. 2001. *Growing Up Girl. Psychosocial Explorations of Gender and Class*. New York: New York University Press.